

КВОЧКА Й БДЖОЛА

(Байка)

Гуляти вийшла в сад
Прохолодитись трошки,
Мушок подзьобати, вівса
Рябенька квочка.
Надibalа бджолу й сокоче:
— „Колись на власні очі
Я бачила, як мудро
У вулику влаштовано усе:
По щільниках сіяє перламутром
Солодкий, духовитий мед,
Його діткам ледь-ледь
Кожнісінька бджола несе
З усіх усюдів.
Дивись — з веселим
Гудом
Д'горі
На втіху матері старій
Вже виліта на волю
Новий діточий рій...
А я і ніч і день
У решеті, як пень,
На яйцях
Потію до незможу,
Терпнуть пальці —
І щож?
Здається, гожі
Свіжі яйка
Поклала в решето хазяйка.
А вийшли...
(Аж згадати бридко!)
Бовтуни...
Ну, от і втни,
Сусідко!“

З медвяної красної квітки
Озвалася бджола :
— „Не диво, що збагнути
не могла

Ти істини простої:
Хоча живем ми рядом,
Та я — працюю головою,
А ти... товстенним задом“.

* * *

Потіє іноді учений чи поет,
Гада — не праця, мед,
Здивує цілий світ.
Сидить —
І новина:
Ще маєм бовтуна.

Переклав С. Пилипенко

НЕ В ТОЙ ЧАС

I

— Миколко! Чи ти не здурів? Глянь, які в тебе чоботи!

— Гі-гі,— сміявся Миколка,— це я хотів перестрибнути через калюжу та й загруз.

— Дати б тобі калюжі!.. Скидай швидче!

— Та як же я скину, коли до них і доторкнутися страшно?

— Стра-ашно!— передражнила Домника хлопця.— Давай я роззую.

Вона вхопила віхоть соломи, а Миколка підняв ногу і вчепився руками за стіл.

— Ач, сукин кот! Мое це діло? Ти повинен мене роззувати, а не я тебе.

— А чого ж ви не стрибаєте через калюжу?

— Я тебе стрибну! І в мене стільки розуму? Ось мазну халявою по кирпі!

Домника замахнулася чоботом, а Миколка затулився долонями, сміявся й прохав:

— Я не буду, мамо, не буду... перестрибувати, я буду перебродити.

— Ну, от! Я ж кажу... Ах ти ж...

Не доказала і злегка вщипнула за щоку. Поставила чоботи й почала давати обідати.

Миколка сів до столу.

— Ну, як навчання? Не буде вчителька ремствувати, як на Лантухового Василя?

— Гі-гі...

— Бач, не кажеш. Значить, буде?

— Ні, не буде.

— А завдання сьогодні важке?

— Аж ніяк.

— От і добре. Пообідаємо, тоді прочитаємо листа.

— Якого листа?— поклав ложку Миколка.

— Їж, їж, цур йому. Мо' там що страшне, то й обід у пельку не піде.

— Та воно мені й їсти не хочеться...

— Їж, кажу, не вигадуй,—примушує мати, а сама думає:— що бо воно за okazія? Ніколи ж не було!..

— А від кого ж то, мамо?

— Не знаю, синку. Приніс листоноша, то я й не чіпала, поки ти прийдеш. Все'дно я темна, як курка на сідалі.

— То давайте, будемо читати. Я не хочу їсти.

— Не хочеш, то як хочеш.

Домника покvapно метнулася від столу до шафи, знайшла листа і подала Миколці.

— Гі-гі! Справжній. Бачте, з маркою і з печаткою!

Домника з тривогою дивилася, як Миколка дер конверта. Хотіла прибирати зі столу, взяла миску та так з нею й стояла. В голові стрибала думка.

— Від кого? Що? Чи з добром, чи з лихом?

Миколка по-школярському почав:

— Дорога й любя сестро моя, Домнико Степанівно...

— Від сестри, від Килини...—подалася наперед Домника. Руки затримтіли, миска ледве трималась. Очі вп'ялися в листа, а в голові запурхали нові думки.

— Килина... Мо'що трапилось?..

Лице мінілося, вії не блимали. В очах надія й жах.

А Миколка далі:

— Давно вже ми з тобою бачилися, сестро. Я так скучила, так скучила, що й вимовити не можу. Чи жива ти, чи здорова? Як живеш? Що поробляєш? А ми всі живі й щасливі і тобі того від щирого серця бажаємо...

Миколка почув, що на його вухо впало щось вогке й тепле. Він зупинився, лапнув за вухо і озирнувся на матір.

Домника стояла в нього за спиною, лице в неї світилося, жах знітився, а на його місці з'явилося тихе щастя; по щоках котилися прозорі сльози.

— Чого ви, мамо?—збентежився хлопець.

— Нічого, нічого... читай, дитино моя, читай.

А сама думала:

„Не забула, спасибі їй“.

Миколка продовжував:

— А як там моє небожаточко, отой пузанчик, Миколка? Чи й досі клубком качається, чи вже на ноги зіп'явся? Здається, чи не пора йому вже й до школи?

Домника поставила миску й сіла проти Миколки.

А він читав:

— Тепер ось що, люба моя сестро. Як тільки висохне багнюка і земля вкриється рястом, приїзди до нас у го-
стину. А може й справді Миколка до школи ходить, то як
тільки розпустять на великодні свята — кидайте все і гайда.
Тепер великдень пізно, вже буде тепло й зелено...

Миколка зупинився й витер спітніле чоло. Читалося важко
й помалу, деякі слова доводилося наче розжовувати, навіть
тулити склад до складу. Домника ніби допомагала хлопцеві,
за кожним нерозбірливим словом уся напружувалась і хи-
лилася наперед, дивилася на Миколчині губи й ворушила
своїми. Тепер, зідхнувши, подумала:

— Близький світ!.. А як кортить побачитись!..

Миколка відпочив і почав знову:

— Ми тепер у созі. Живеться нам добре, все в нас є.
Приїзди, побачиш, то й додому не схочеш вертатися. Під-
ряди там кого. Ми з Остапом порадилися і з великою вті-
хою заплатимо твоєму хурманові. Хочеться нам тебе з того
багна витягти, до гурту. Нас же тільки й рідні, що ти та
я. Та я знаю, що не втерпиш, ти ж там одна-однісінька,
ні розговоритися, ні розважитися...

Домника раптом припала до столу й голосно заплакала.

Миколка перелякався, кинув листа, схопився з місця і
майже закричав:

— Мамо, ма-амо!

Домника підвела голову, вхопила Миколку в обійми, ці-
лувала й говорила:

— Нічого, синку, нічого... Як хороше... Поїдемо?...
Га?... Поїдемо?..

Миколка не знав, що і як, але їхати ладен був хоч і за
тридев'ять земель. Він підскачів, крутнувся на одній нозі
і запитав:

— Зараз, мамо?

— Отакої! — засміялась Домника, — читай - но далі, ти ж
не скінчив.

Миколка взявся до листа, але вже був кінець. Ішли привітання, поклони та поцілунки.

Домника взяла листа, обдивилася з усіх боків, примружила одне око і зазирнула до конверта, помацала марку, розгорнула листа, поцілувала його, запхала до конверта і замріялась - загадалась...

— Мамо, я їсти хочу,— мовив Миколка.

— От тобі й на!— кинулась Домника і зараз же згодилась:— а воно й справді наче хочеться. То давай будемо разом обідати й вечеряти.

II

Тепло.

Вода грізно заклекотала, вируючи, сувора, каламутна, аж чорна; порвала кригу й понесла в невідомі краї. Потім угамувалася, осіла й вигрівала на сонці свої блискучі простори. Багнюка порепалася й висохла.

Пора сіяти.

„Як бідному женитися, то й день малий“,— казали наші батьки, а матері додавали:— „весілля сорочку знайде“.

Домника й сама заміж не збиралася і женити нікого не думала. У неї теж „весілля“: ні зерна, ні тягла.

Клопоталася біднота, турбувалася, виливала слова гучні мов на ковадлі ковані, кидала думки сірі, селянсько-незачужницькі. А тут радість: дає влада зерно на посів, прикріплює тих, хто без тягла, до міцних господарів, збиває в супряги по два й по три двори.

Шелестить трієр, з добірним зерном перешіптується, цокотять хури, зерном навантажені, сівалки та букарі в похід шикуються.

Знайшло весілля сорочку. Домниці дали зерна та по 5 карб. кредиту на десятину і прикріпили до Харитона Лантуха...

— І не хотілося мені до того запридухи,— говорила вона Миколці,— чула, як він казав: „минулося, що на вас, дармоїдів, робили. Вже й влада роздивилася, що голота—прорваний мішок, скільки не сип, то не буде повний“.

— А нам хіба що,— мовив Миколка.

— Та чужий він чоловік, не наш брат, куркуль.

— Пхи! Ви на нього не дивіться. Його Васька теж пи-
шався в школі, а як дав я йому доброї терниці, то тепер
і не писне.

— От який бо ти... Хіба ж можна битися?

— А що ж, чекати, поки він мене поб'є?

— Можна так якось... Ну, ти ж тут гляди гарненько,
щоб порося не вискочило, та курей до соломи не пускай.
Я швиденько.

Харитін мастив нову бричку, і від того, що нахилився
та піднімав колесо, був червоний, мов кумач. Він не схо-
жий був на тих куркулів, яких малюють по газетах та жур-
налах, що однакові і вшир і вдовж. Правда, він був собі
ситенький, але не товстий, легко нахилився й випросту-
вався, ходив жваво, говорив упевнено, не сподіваючись на
заперечення. Робив усе розмірено, розмірковано й міцно,
щоб і не дрижало і не гнулося, та щоб не пищало й не
грюкало. Подейкували люди, що нібито він не від того
добре жив, що чесно працював, а ще й від того, що допо-
міг декому позбутися дечого в господарстві. Старі казали,
що то його домовий любить, а молоді жартували:

— Навіщо йому домовий, коли він сам, як Марко в пе-
клі,—удень робить, а вночі десь блукає, певно чужих до-
мових одвідує.

Саме в той час, як він присів, щоб намастити передню
вісь, Домника з-за спини мовила:

— Здрастуйте...

Харитін кинувся, швидко оглянувся і, побачивши Дом-
ника, зморщився так, ніби вразив виразку. Потім похмуро
мовив:

— Підкрадаєшся... Злякала...

І випростався. На „здрастуйте“ — нічого, ніби й не чув.

Домника зніяковіла. Дивилася в землю й мовчала, тільки
уста їй скривилися в якусь болісну посмішку.

— Ну... так... Що скажеш? — запитав, нарешті, Хари-
тін, трохи пом'якшивши голос.

— Та ви ж певно знаєте, що мене прикріплено до вас,
щоб сіяли?

— Ну, то що?

— То засійте, спасибі вам,— мовила несміливо Домника й замовкла.

Мовчав і Харитін. Дивився то на вісь, то на колесо і навіщось покопирсав під спицями.

— Га? Що ви скажете? — нагадала про себе Домника.

— Цебто за спасибі, чи як? — обернувся до неї Харитін і всміхнувся так, що Домника раптом почервоніла і швидко мовила:

— Я не старчиха, буду платити.

— Хе! Куди ж пак! Думаєш, не знаю, що дали вам по 5 карбованців на десятину? А як його сіяти по п'ять, коли дають по сім та по вісім?

— Чого ж не знаю? Мені здається, що й влада, коли давала кредит, то мала на увазі допомогу, а не як тверду ціну за сівбу.

— Хе! Чи ти ба! — весело засміявся Харитін, — баба, а таке сказала! От нехай інший мужик до цього додумається.

— Та що ж тут хитрого?

— Та воно й хитрого нема, а от з тобою й говорити легше. Бач, зрозуміла, що бідноту прикріплюють на те, щоб їй легше було та щоб і нам не обидно. А вона, капосна злидота, й тих не хоче платити, що їй видають. Це ти добре... То коли ж думаєш?

— Та я така, що хоч і завтра.

Харитін на хвилину замислився.

— Ні, після завтрього.

— І це нічого... А тепер я ще хочу вас щось запитати...

— Кажі.

— Мене сестра кличе в гості на великдень, то чи не взяли б ви одвезти?

— А де це?

— Десь там Зелена Балка, не знаю.

— Ого! Зелена Балка — це верстов сорок п'ять.

— Може.

— А довго там будемо?

— Та певно днів зо три.

— Овва! Це треба не менше п'ятнадцяти карбованців.

— Господь з вами! — жажнулася Домника.

— А який же дурень повезе дешевше?

— Та вас там і годуватимуть, та, певно, й горілки даватимуть. Свято ж, а ми гості. Та й коням, певно, буде. Даремно ж будете сидіти та насіння лузати.

Помовчали, а потім Харитін:

— А скільки ж по-твому?

— Та вже нехай десять. Га?

— Та... нехай так... Давай завдаток.

— От бачите, а казали, який дурень дешевше повезе,— засміялася Домника і злякалася: розгнівається!

Але Харитін і собі весело зареготав і мовив:

— Чи не капосна тобі молодиця!—і вже, коли Домника ступила за хвіртку, згадав:—та скажи своєму лобуряці, нехай не чіпає мого Василя в школі.

— А хіба що?

— Та в'їдається на хлопця, не дає дихати. І лантух, і рептух, і всякі неподібні слова...

— А що ж тут такого? Ви ж Лантух? Це ж прізвище.

— Та прізвище... тільки в твого шибеника воно якось образливо виходить.

— От сучого сина хлопець! Добре, я йому дам!..

Хвіртка зачинилася й сховала Харитона, а Домника ішла й думала:

— Кумедний чоловік, ненавидить злиднів, а як покажеш гроші, то й злидні хороші. Жаденна, бісова пара... А злидні... Отже, їх якось і не помітно. Якось так виходить, що й дуже багатих немає і дуже бідних не видно. Не так, як було за старих часів, що тут тобі бачиш пишного та багатого та в дорогі шати пошитого, а поруч плазує онучами вкутаний і устілки по землі човгають. Ні, тепер не так... Певно, не абихто таке вигидав...

Ішла бадьора й весела, а вітерець назустріч віє прохолодою, лоскоче й нашіптує...

III

У великодню ніч спала Домника чи не спала, а тільки почало сіріти, як зараз же схопилася. Поторзала Миколку, щоб уставав, а сама метнулася скрізь по кутках, поприбирала, все поналагоджувала й почала чепуритись.

Миколка так смачно спав, що й будити шкода. Але треба. Вона вхопила його на оберемок і потягла з ліжка.

— Вставай, ледащо, вже зовсім день, от Лантух приїде, а ти й досі не вмивався. Запізнишся, то й лишишся дома; не буде ж він тебе чекати.

Миколка раптом став на ноги, протер очі і кинувся вмиватися. А Домника то заглядала в вікно, то вибігала за двері й хвилювалася:

— І як же прохала бабусю, щоб пожила в нас ці дні, сказала, що рано приїде, а от же немає.

— А кого ви прохали.

— Та бабу Сокурку... Ага! Ось і вона...

По тому Домника розказувала бабі, де що лежить, коли що давати поросяті, а що курам.

— А самі їжте, що хочете. Оце вам тут на столі. Гарячого немає, а як схочете, то самі собі зварите. Ось тут сало, а тут олія, борошно й пшоно в чулані. Тільки не кидайте хати, а я вже віддячу, спасибі вам...

Баба тупцювала на одному місці, роззявляла беззубого рота, бажючи щось промовити, та так і не встигла за Домничиним гомоном. А тут і Харитін під'їхав. Домника поцілувала бабу, вхопила клуночок, штовхнула Миколу й подалася до брички.

Вже були за вигоном, як зішло сонце. Харитін, певно, добре розговівся, бо все кректав та важко віддихував. Коні молоді, видно не солом'яною січкою годовані, біжать, ніби граються.

З усіх боків хвилями світле повітря заколихалося. Озирина зеленим вруном вилискує, а ярина дружніми стебельцями до сонця пнеться, вітром обвіяна, росой сполоскана, парує й ніжиться. Жайворонки над головою бренять, висвистують, Микола аж оглядається на всі боки. Ген-ген далеко на обрії сива хвиля котиться, а в ній ніби щось пірнає й плаває.

Харитін ніби не бачить нічого, тільки коли-не-коли губами на коней поцмокає.

— Е-ех, буде хлібець!— поривається Домника і чує, як у грудях щось лоскоче і... так приємно-приємно...

Харитін мовчить. А вона знов:

— Як усе вгору йде, випростується. Буде багато праці, але ж буде й по праці...

— А як на мене, то коли б іще років зо три не вродило...

— Що бо це ви? — жажнулася Домника і збентежено подивилась на міцну Лопухову спину. Їй не видно його обличчя, але вона вгадує, що воно в нього нахабно-жорстоке, навіть люте.

— А що ж? — кидав важкі слова Харитін: — уродить багато, то тільки турботи, а коли б не вродило, то швидче б кінець... Усі дармоїди виздыхали б.

І зареготався.

Їдким суховієм розкотився той регіт по степу і помчав луною.

Домнику раптом ніби щось причавило. Зігнулася й похилила голову. В середині проповзла огида... Хотілося взяти щось важке й гепнути ним у цей бездушний тулуб...

— Ваш Васька теж так каже, — зауважив Миколка.

— О, бач, обізвався, розбишака! — обернувся раптом Харитін, — та я ще до тебе доберуся!

— Н-ну... — мовила з притиском Домника, — вже хоч і розбишака, а такого, як оце ви, не забажає...

— Василя не чіпай... — бубонів Харитін і одвернувся.

Та Микола не вгавав:

— Я його чіпаю? Я? Ваш гнидавий Васька думає, як багатий, то й цабе! А нам плювать! Такого часнику дам, що й не видихає!

— Доброго язика маєш, певно, мати вчила... — кинув похмуро Харитін.

Домника сіпнула Миколку, але той учепився:

— А Васька, а Васька? Не у вас вчиться? Копилить губу, полатаний лантух!

Харитона це ніби жигалом припекло. Очі хижо зайнялися, батіг затіпався в руці.

Домника подалася наперед і заслонила Миколку.

— Н-ну, щеня!... — просичав Харитін; потім незграбно одвернувся й зацмокав на коней. Миколка з-за спини показав йому язика, а Домника посварилася на хлопця пальцем, хоч сама вдоволено посміхалася.

Мовчали. Сонце вже високо підбилося, вже коні почали впрівати і стишилися на ходу. Робилося душно.

Нарешті, на обрії замаячили дерева. Миколка зіп'явся на ноги й дивився в долину. Він зовсім забув за сварку і чисто по-дитячому запитав:

— Чи то не Зелена Балка, дядечку?

Харитін ні слова.

Незабаром показалося село, річкою підперезане, обросло все й запушилося.

Домника пильно дивилася перед себе. Ось скоро побачуться. Як воно... Чи змінилася Килина?..

— Де живе Остап Яровий? — запитала вона, як тільки в'їхали в село.

— А ось тут зараз, у провулочку, — жваво показала дівчина й побігла за бричкою.

Не встигли ще й у провулок завернути, як назустріч повибігали всі: і Остап, і Килина і всі діти. Обступили бричку, майже стягли з неї Домнику й Миколку, цілувалися, говорили всі разом, сміялися й плакали...

Поки впорали коней, поки пополуднували — і вечір. Остап пораяв лягати й добре виспатись, а завтра — живі будемо — погуляємо...

Всі швидко поснули, але Домниці не спалося. Повстало перед нею все прожиге. Дитинство сіре, нужденне, без батька. Мати, як мати, безпорадна, розгублена. А Домниці найми. Робити на себе, на матір та на сестричку Килину. Та так, аж поки й засватали. Вибирати нікого, раді були, що хоч голий Гнат Щербина до них у прийми пристав. Ішла заміж Домника, мов у воду шубовснула, мовляв, що буде, те й буде... А доля з - за тину блись - блись, застрибала, засміялася. Вийшов з Гната такий чоловік, що й на вибір такого не знайдеш. Пожилося й відпочилося. Стара мати хоч перед смертю світа побачила. І вмираючи, благословляла Гната та добра йому зичила, але... не довго й Гнат жив по матері. Якось восени повернувся з поля й кинувся на піч. Піч така гаряча, що й доторкнутися не можна, а він тіпається, аж підскакує.

За два дні спалило на вугіль, так ніби Гната й на світі не було...

Повернулася Домника на другий бік, хустиною тихо втерлася. Заснути б, не згадувати... Заплющила очі, а воно верзеться. Вони втрюх. Килина вже дівка... Та й годі... Кому вона й навіщо? В хаті злидні. Миколка щойно народився. А люди колотяться. Влада на владу, село на село. Повстання на гетьмана. Чужі люди валками... Прилип до Килини чужий парубійко, наговорив їй чогось такого, що дівка сама не своя зробилася, а тут денікінщина. Щез Килинин Остап, ні хуху, ні духу. Так і рішили: бути Килині довіку дівкою...

Коли другої осені — здрастуйте! — Остап у хату... Галасу-галасу — повна хата. Забрав Килину й повів у свою Зелену Балку, обое собі в ряднах, а з тих ряден сміх сиплеться й дзвінкими кружалками по шляху розкочується... Та й не бачила з того часу Домника Килини. А тепер ось тут. І Остап... і такі обое, як і були, веселі й щирі...

Десь півень обіззався далеко-далеко; ближче другий.

Світало.

IV

Другого дня Остап розказував про спільне господарство.

— І не сваритеся? — питає Харитін.

— Ні, всі, як одна сім'я.

— Та воно ж буває, що і в сім'ї сваряться, — зауважує Домника.

— Буває, — згоджується Остап, — тільки в нас цього не може бути. Правда, спершу дехто починав гарикати, та самі обставини таких приборкали. Земля, за нашим статутом, спільна, а того, хто родить чвари, можна й викинути, нехай іде куди хоче без землі. От і втихомириться. Дехто з глитайні перечили, набріхували та нацьковували члена на члена, аж поки всі зрозуміли в чім річ. А тепер уже й куркульня бажає вступити до созу, та ми не приймаємо.

Харитін у землю дивиться, тільки сопе, вже й не розпитує.

Над вечір Остап кликнув декого з гуртян.

Зійшлися.

Кирило Цимбал з жінкою Секлетою, Фотій Печовий із Степанидою; згодом надійшли Прохір Лопуцьок з Одаркою. Хата сповніла й загула. Харитона на покуття всадовили, частують, вшановують.

Секлета вже й співати почала.

— Ех, шкода, горілки в нас мало! — бідкається Лопуцьок.

— А навіщо її багато? — перечить Остап, — посидимо, поговоримо.

Кирина снує від столу до печі і навпаки, рада гостям, частує й щебече та все поближче до Домники. Скучила за довгі роки.

— А я свого чоловіка
Прирядила паном:
Сорочечка по коліна,
Підв'язана валом!

Співає Секлета й грає очима. Печовий упрів, йому душно між Остапом та Степанидою, а Степанида заходиться безжурним сміхом і гріє всіх гарячим поглядом.

— Поговорити та порадитись, — продовжував Остап, — і погуляти погуляємо. Хіба в нас душа з лопуцька?

— А хіба як лопуцьок, то що? — вчепився Прохір.

— Тьфу! Я й забув, що й ти Лопуцьок. Ну, вибач... нехай куркулі не п'ють і не їдять, та все гарбають...

Домника повела очима на Остапа, потім на Харитона. Остап зрозумів, але теж очима промовив: „чорт його бери“! А в голос запитав:

— Правду я кажу?

— Так, так!

Харитін у миску дивиться, ніби всміхається, але усмішка та якась болісна, видно всередині в нього кипить.

Частувати випало Секлеті. Вона вихилила чарку, знов налила й подала своєму чоловікові:

— Пий - но, чоловіче, ти, бо, може, всім не вистачить. Хата загойдалася від сміху, повеселішав і Харитін. Уперше глянув усім у вічі й мовив:

— Оце молодиця. Сама сита буде й чоловіка не забуде.

— Ого! У нас так, — каже Остап, — свій за свого.

Засвітили.

Світло сповнило хату і від нього всі заморгали та закліпали очима, потім Секлета розказувала про те, як позавчора Овсій Затірка докоряв Кирилові, що той вступив до созу.

— Чи тобі не сором, каже, що втисся до тих ледарів?

— А Кирило що?

— Щось я, каже, не помітив у нас таких.

— Звідкіля це ти взяв? Усі порядні люди так говорять,— каже Затірка. А Кирило йому:— не вір, бо порядні люди завжди брешуть. От дехто з тих людей тебе за розумного вважає, а ти їм не вір, бо наші члени зовсім навпаки думають.

— Хо-хо!— регочуть усі,— що ж він тоді?

— Нічого. Тільки сизий зробився.

Сміх волоськими горіхами котився по хаті, бився в двері, скакав під комін, навіть піч якось мрійно всміхалася червоною підводкою.

Від того сміху Харитін нервово здригався й топив погляд у полумиску.

Остап, Фотій та Прохір посхилялися голова в голову і щось обмірковували. Жіночі голоси оксамитовою ковдрою вкривали їхню розмову. Секлета затягла:

„Іще трошки, іще трошки,
Та поїдем до Явдошки,
А Явдошка рада буде,
Нам горілочку добуде...”

Раптом затарабанило в вікно.

V

Коли б не світло та не тіні, можна б подумати, що в хаті—нікогісінько. Зробилося так тихо, що чути було навіть, як сичав гніт у лямпі.

Знову заторохтіло.

Остап почав вилазити з-за столу, але Килина попередила й кинулася до сіней. За дверима гомоніли.

— Та йдіть же в хату,— говорила Килина,— хіба не знаєте, як двері відчиняються?

— Та нам Остапа треба,— чути за дверима.

— От як треба, то й прошу до хати.

В сінях загупали. Двері відчинилися і з них, мов з пащі чуда-юда, вилупились Овсій Затірка й Северин Плющ.

— За вовка промовка,— всміхнувся Лопуцьок.

— Христос воскрес.

— Хліб - сіль вашій милості.

— Ми - вас - не - про - симо,— проговорив дуже швидко Лопуцьок, так що виходило „милости просимо“.

— Спасибі!— відповіли разом Овсій та Северин.

Овсій скинув шапку й хотів перехреститись, але, побачивши, замість ікон, Леніна й Шевченка, надів шапку. Плющ стояв без шапки.

— Проходьте та сідайте,— запрохувала Килина.

— До столу, до столу ближче,— підтримував її Остап,— гостями будете.

— Які там гості...— зауважив похмуро Овсій,— не ті часи...

Він нервово сіпнув плечима, ступнув до лави й сів. За ним посунувся й Северин.

— А хіба що?— запитав Остап, непомітно всміхаючись.

— Та ще... той... ми до вас... „прийдімо, поклонімося“...— мовив Овсій.

— До гурту приймайте,— додав Плющ.

— Отакої!— залунало здивовано по хаті.

А Остап:

— Та ви ж іще позавчора глузували з нашого гурту.

— Коли ж не дають дихати...— сумно говорив Плющ.

Затірка безнадійно махнув рукою й кинув її на коліно так, ніби то була зовсім не рука, а якийсь цурупалок.

— А шапку все таки не вадило б скинути,— натякнув Печовий.

Затірка зиркнув на покуття й махнув рукою:

— Нема перед ким...

— В трахтирі колись і то були ікони, а тут...— почав був Плющ, але Затірка похопився:

— Мов у хліві...

— То оце так!..— спалахнув Остап.— Знов глузування! Виходить, що ви свині, коли до хліва завітали?

Лице йому зайнялося, він аж підвівся на місці.

Харитін при цьому теж сів рівно і вперше глянув на Затірку та на Плюща. В погляді світилась якась задержувата радість.

Свій пізнав свого.

— Хіба перед іконами шапку скидають? Господаря поважають, а...— почав був Лопуцьок, але Плющ не дав йому договорити і насів на Затірку:

— Та скинь, хай тобі... Чорти на тебе насіли, чи що? Затірка ні в сих ні в тих поцупив шапку.

— Ми до вас на пораду,— ніби затираючи попереднє, мовив Северин.

— Ну, що ж, саме нас густо, то й порадимось,— спокійно сказав Остап і запитав:— яка ж негода вас сюди загнала?

— Вже правда, що негода,— зіскочив з лави Затірка.

— Гірш негоди,— засовався й Плющ,— кінець світові! Хіба так можна жити? Обіклали, бодай їх болячками обіклало!.. Давай хліб! Повіз. А вони—облігацій!.. Робив за десятьох волів, стягся на машину, а тепер експерт!.. Ні машини не держи, ні скотини ніякої... Кінець світові!..

— Е-е! Ще не скоро кінець,— сміявся Лопуцьок,— чув я, що вигадують таку річ, що, коли притулити її людині до лоба, то зараз же й побачиш, кого сю ніч та людина обікрасти збирається, о!

— Го-го-го!— регоче Фотій,— ото й справді лягай та й умирай.

— Вам смішки, а тут до плачу доходить,— заговорив Затірка,— обідрали, як липку, й не пускають нікуди. До созу—зась, голосу позбавлено. А чим же я винен, що більш працював?

— Хіба то ви працювали?— встряв Цимбал.— Батраків мали? Мали! Гливтяком годували? Годували. Мотора мали? Мали...

— А ви його забрали? Забрали?— схопився Северин,— то чому ж не робите? Попсували тільки!

— Ну, це вже ви не брешіть, дядечку,— зупинив його Цимбал,— що ми, вам на зло, добре ним робили, то це ви знаєте, а що трохи попсувався, то без цього не можна.

— Е-е!— заговорив Харитін,— як воно мое, то мені й болять, а так...— махнув він рукою.

— Комуна! — кидав похмуро Плющ. — Сам не гам і другому не дам...

Харитін не всидів, вислизнув з-за столу й підсунувся до Затірки.

— То воно й у вас так, як і в нас?

— А то ж як? Власть совецька скрізь одна... Всі коли б не робити нічого... коли б портхвелі... Всі носили галіфе, а тепер лишилось голе фе...

— Хо-хо-хо! — зайшовся реготом Харитін. Він мов на світ народився, Домника його й упізнати не могла.

— От кажуть, що цар був дав волю, та не дав землі, а більшовики дали землю, та не дали волі.

— Це правда, — мовив Остап, — цар дав таким, як ми волю, а вам і волю й землю, щоб ми за нашу надмірну працю мали право бути похованими в тій землі, а більшовики дали нам і землю й волю, щоб ми вільно на ній працювали й гнали геть тих, хто сам на ній не робить. Працювати власними руками нікому не забороняється.

— Ну, то й давайте працювати, — заговорив на диво лагідно Затірка, — навіщо ж різнитись? Повидумували кулаків, батраків, незаможників та середняків, аби гарикатись. Адже ж одна влада Рад?

— Та біс їй рад, — хіхікнув Харитін.

Остап та Лопуцьок гостро глянули на нього, ніби чекали ще чогось. Харитін зрозумів, що бовкнув недоречі, але помітив і те, що повороту нема, що вже все одно, схопився, замахав руками й швидко продеклямував:

Як була у нас цариця —
Іли білі паляниці,
А як скинули царя,
То не стало й сухаря...

— О! О! Чуєте? — підскачили раптом Затірка й Плющ. Реготали, гупали чобітьми, очі били блискавкою. Задрижало густе повітря, на стінах незграбними плямами тіні, незграбні, волохаті, поламані. Харитін кричав дужче всіх:

— Це не дурень вигадав!.. Тоді не було ледарів!.. Трудящі!.. А тепер земля не засіяна, бо хто б робив, тому не дають, а...

— Цитьте! Та годі! Замовчіть!..— раптом вийшла насеред хати Домника:— знаєте, що казав дорогою дядько Харитін? Добре було б, каже, коли б іще років зо три не вродило, тоді б усі дармоїди виздыхали...

Ані телень. Усі мовчали й дивилися на Харитона, а він, як роззявив рота, так і лишився.

— А хіба ж і не правда?— виручав його Затірка,— такого розпло...

— Ви, здається, прийшли до созу проситися?— зупинив його Остап. Голос його набрав твердого й гострого відтінку,— перечити нам? Щоб у нас не родило? Щоб по-вашому було? Через те ви й хліб закопуєте! От, бачте, і виліз вовк із овечої шкіри... Тепер ми вам кажемо: чу чу, свинота!

Останні слова вдарили так, що по них говорити не можна. Всі мовчали, навіть дух затиснули. Робилося важко.

Першим заворушився Северин. Він надів шапку, мугукнув і посунувся до дверей:

— Прощайте... Ще побачимо, що у вас вийде...

Овсій мовчки потупцював за ним. Харитін скористав з того, що їх ніхто не квапився проводити і вийшов. Довгенько не було, і коли повернувся, то ніби сам до себе пробубонів:

— Шкода... Певно, не погані люди...

— Хоч нехай найкращі, то нам байдуже,— мовив Остап.

— Хіба ви такі спроможні?

— У нас є все. Та й не сама ж біднота в созі, багато середняків. Є машини, мотори, коні. Кожен з нас має внести по 50 карбованців паю; вже багато внесено, а хто зовсім малоспроможний, то розстрочку має. Все в нас гаразд, а приймай ту глитайню, то, чого доброго, ще й у созі почнуть хліб закопувати.

— А скільки вже внесено паїв?— запитав Цимбал.

— 1000 карбованців до банку вкладено та в касі щось до 300. А подай-но, Кирино, касу.

Кирина метнулася до шафи, дістала невеличку скриньку, збиту з дикти й подала на стіл. Остап, не кваплячись, витяг гроші, загорнені в квітчастий папір, і почав лічити. Всі дивилися на гроші й через те не помітили, як у Харитона хижо блиснули очі. Він завмер, рот йому розтулився.

— Оце буде 50... 100...— лічив Остап,— 150... 200... 250... 275... О! Певно завтра донесуть до 300, то зараз же й ці до банку. Навіщо нам куркульські гроші? — подивився він на Харитона.

Харитін якось непевно хіхикнув і облизав пересохлі губи.

Остап загорнув гроші й подав Килині. Килина понесла їх до шафи і ніби магнітом потягла за собою гарячий Харитонів погляд. Замкнула шафу і поклала ключ до кешені свого хвартуха...

— Та глядіть же, заберіть до нас свою сестру! — наказувала Степанида Килині, прощаючись.

— Хоч і зараз спройдуся,— говорив Остап,— бо ми цими днями приїдемо по тебе.

Харитін знову, як і на початку бесіди, мовчав.

Як тільки вирядили людей, Домника зараз же забажала спати. Миколка за день набігався з дітлахами і давно вже спав.

— Я такий сват, що коли б завтра рано й виїхати,— почав Харитін.

— О, ні! Ще хоч один день побудьте! — затурбувалася Килина, але Домника довела їй, що, мовляв, так ліпше буде: хто зна, що там дома без господарки. Вже як перебереться, то тоді й наговоряться.

Остап заплатив Харитонові за обидва кінці й наказав постелити йому на лаві, а сам забажав поспати долі на соломі.

— Тільки, будьте ласкаві, стеліть мені ближче до дверей,— прохав Харитін,— бо мені доведеться навідуватися до коней, то щоб не блукати по хаті.

Килина й Домника лягли вдвох на полу.

VI

Не виспавшись минулої ночі, Домника, тільки лягла, зараз же почула, що її ніби щось ухопило в м'які обійми й понесло понад світами. Ще якусь хвилину чула, як Остап гомонів до Харитона, потім той гомін вчувався десь далеко-далеко й непомітно завмер. Домника спала міцним сном.

Але спала добре не тільки Домника. Остап за день так нагомонівся, що не міг довго говорити до Лантуха і неза-

баром заснув. Килина якось по-дитячому скоцюбилась біля Домники і зараз же попливла в безвість...

Не спав тільки Лантух.

Чорні думки поповзли в його голові. Очі не злипалися.

— Хе... „чучу, свинота“!.. Подумаєш!.. Уже правда, що в свиней роги поросли... Розумні поробилися... Гидота нікчемна!..

Він повернувся до вікна, але не міг заспокоїтись. Десь глибоко з середини вставала гаряча хвиля й родила лють.

— Шантрапа гола!.. Куди ж пак!.. Нову державу будують... соціал... тьфу на вашу голову... Череди не вміло пасти, а тепер... хе!..

Чути,—десь на причілку кішка вмивається. Рівно дихають дорослі; зрідка хтось із дітлахів засміється увісні й раптом замовкне. Остап навіть тихо захріп.

Усе це далеко десь від Лантуха. Ніби на відлюдному острові совався він на лаві із своїми хворобливими думками.

— Ще й та хльондра... губу розпустила... „щоб ще три роки не вродило, казав дядько Харитін“...—передражнив він Домнику в темряві.

Казала, що горілкою напоять, а вони й самі не напилися. „Багато не слід пити“... Злидота! От коли б я купив, то певно, як свині ковтали б... Мабуть, і та на громадські гроші куплена...

Ліг горілиць і вдивлявся в стелю. Якась іще не ясна, але тривожна думка погнала кров, що важким молотом застукала в скронях і пекла голову.

Десь:

— А що, якби...

Він раптом підвівся й сів. Потер долонями розпалене чоло, широкими очима вбирав темряву; руки й коліна дрижали.

— Ось я тебе підкую!.. Як поцуплять, то не сковзатимешся... А ті... Даремно кричать... Та й я ж... Тихо треба, але певно... помаленьку... ліпше потакувати... Нехай тоді викручується... доводить свою чесність...

Подивився в той куток, де Остап. Нічого не видно, тільки сіра пляма ледве вимальовується.

— Почують?... Хе! Нагаласалися... Хвартух... фу-у... Млость по всім тілі, обважніло все. От холодом війнуло.

На мить приліг і знов схопився:

— Один мент!.. Висмикнути з-під голови хвартуха... Коли б почула, то навіть можна сказати, що вдовиної цноти забажалося... Нехай гнівається, аби іншого не подумала...

Чиркнув сірника, ніби палити, а погляд по всій хаті майнув шулікою.

Міцно сплять...

Рвучко переступив через Остапа, смикнув хвартуха й присів. Хвилину дослухався. Потім легко, по котячому підійшов до шафи, відімкнув і вхопився за скриньку...

— І—їх! Ха-ха-ха! Лови, лови!—дзвінко розкотилося по хаті.

Харитін закам'янів. Чуб йому поцупило догори, очі пнулися вискочити. Холодна роса вкрила чоло, руки залякли.

Тихо...

То Миколка увісні бавився з товаришами.

Харитін поволі відживав. Замкнув шафу, знову ступив перед Остапа, сховав ключа і злегка підіткнув хвартуха під голову Домниці. Ліг і знеможено заплющив очі.

Чути рух Остапів...

— Чи не пора б запрягати?—запитав ніби спросоння Харитін і позіхнув.

— Може й пора, — згодився Остап, — ніч тепер мала, а ми ще й з вечора засиділися.

— То будить своїх. Дорога не близька. Холодочком.

Він швидко одягся й подався запрягати.

Ще не встигли й повмиватися, як Харитін підганяв:

— Нум, нумо їхати.

Непокоївся. З-під брів блискав очима, плечі нетерпляче пересмикувались.

Прощалися. Килина й Остап аж за вигін вирядили.

Співали півні. Схід наче хто червоною манійкою вимазав.

Свиснув Харитін, рвонули коні й понесли. Тільки вітер зашумів назустріч.

VII

Сонце сідало на могилу, а від могили рожева імла навкруги, горить, переливається. Над сонцем багряно-сизі хмарки, ніби пофарбоване клоччя, розкидане по небі.

Домника сиділа на порозі і згадувала Зелену Балку. Скоріше б спродатися та й до гурту... Дещо купує Харитін. І де воно людина гроші бере?... Певно й багатий тільки через те, що купує тільки тоді, як саме аж-аж продати треба...

Пурхне думка ластівкою і зникне кудись, а на її місце вже друга: де той Микола галасає?..

Задивилась, замріялась, навіть не чула, що за ворітьми бричка зупинилась. Тільки тоді глянула, як рипнула хвіртка.

Схопилася Домника й завмерла: до неї йшла Килина, вся жовтогаряча проти вечірнього сонця, лице вимучене, очі кудись далеко дивляться.

Домниці раптом передалась Килина тривога, в голові майнуло:

— Певно лихо якесь...

Ще Килина й не привіталась, як у хвіртці з'явилися Лопуцьок та Печовий, якісь тихі, скупчені. Стримано привіталися й стояли мовчки. Лопуцьок ловив жіночі погляди, бажаючи зважити момент, а Печовий дивився під ноги.

Знов рипнула хвіртка, а в ній Харитін. Гості разом дивились на нього, а він завагався, не знав, чи вернутися, чи підходити. Не зручно й вертатися. „Тьфу, бий тебе сила божа“... вилаяв він думкою не то себе, не то гостей, і рішуче пішов до порога.

— На розглядини приїхали? — пожартував він і якимось солодко хіхикнув.

Ніхто ні слова. Гості ще не оговтались, а Домниці не до Харитона. Вона не могла ради дати, чого так швидко приїхали і якісь такі... Чи питати, чи нехай уже самі скажуть.

Харитін збентежився дужче і щоб затушкувати це, задриботів перед Домникою:

— Я вам гроші приніс за шафу та за стіл... Я в неї стола й шафу купив,— пояснив він гостям.

Але ті мовчали. Можна б подумати, що він тут зайвий, його ніби й не бачуть. Тільки в Килини швидко-швидко блимали вії та спідня губа нервово тіпалась.

— Та кажи ж, сестро, що трапилось? — не втрималась Домника, але саме в цю хвилину рвонулася й рипнула хвіртка, а в ній Миколка кричав:

— Лантух! Лантух з половою!— і махав квітчастим папірцем.

— Кенесе, кенесе, чорт вам хліба принесе!— вигукував Лантухів Васька за ворітьми і вже наважився кинутися на Миколку, але, вздрівши батька, чкурнув геть уздовж вулиці.

— Рептух! Реп...— почав був Миколка, та, помітивши, що Васька чогось несподівано дав дьору, оглянувся і зніжковів. Усі дивилися на нього, а Харитін роздратовано мовив:

— Отак, як бачите... Це не хлопець, а бандило якесь.

Миколка посунув убік, похнюпивсь і ні в сих, ні в тих крутив у руках розцяцькованого папірця. Глянула на того папірця Килина і зойкнула аж присіла:

— Сестро! Домнико! Невже?!

Глянув на папірця й Харитін і почув, що його ніби щось кольнуло.

А Домника нічого не розуміла. Вона тільки почувала, що трапилося щось страшне. Їй навіть бажалося, щоб ніхто про це не сказав, ліпше не знати. Перелякано бігала поглядом по всіх і ламала руки.

— Нещастя в нас...— заговорив якимсь уривчасто Лопуцьок,— у Остапа гроші вкрадено... Пропав чоловік... Там тих і грошей... та не в них... честь дорога... Громадські. Із созу можуть викинути... Судити...

— Та як же... та...— почала була Домника, але Килина зручно вихопила в розгубленого Миколки папірця й, показуючи всім, розпачливо кидала:

— Та це ж він!.. Дивіться... той папір... Де ти... Де його взяв Миколка?..

— Що за папір?— не розуміла Домника.

Харитін раптом зблід, коліна задрижали. Хвилину тривала мовчанка. Він скористав з цього й почав прощатися:

— Я піду... Хе!.. Яка штука... Бувайте здорові...

— Ні, почекайте,— зупинив його Печовий,— бачите, справа така, що свідки потрібні.

Харитін завмер. А Домника раптом зрозуміла і вхопилася за голову. Очі от-от вискочать, а в них жах:

— Гроші: у Миколки той папірець... На неї можуть подумати...

Вона знесилено присіла на поріг і тільки застогнала.

— Ось підождіть,—кинувся до неї Лопуцьок,—хіба ми вже як? Не той... Та... Ну, як же... Хлопче,—кинув він Домнику і звернувся лагідно до Миколки,—де ти взяв цього папірця?

— Відняв ось у їхнього Васьки,—кинув той на Лантуха.

Харитін рвонувся з місця:

— Мій Василь?! Бреше!.. Ось я зараз приведу його сюди...

— Ні, ви вже погуляйте тут, ми якось самі,—взяв його за руку Печовий.

Лантух мінився й горів. На місці йому не стоялося. „Роззява!“—лаяв він люто самого себе в думці,—„все добре було і на тобі!.. Не в той час... Бий тебе сила божя!..“

— Сідайте-но з Фотієм на бричку і, хоч там що, привезіть сюди хлопця,—пораїв Лопуцьок Домниці,—а ви сховайтеся в сніях, щоб він вас не побачив, злякається.— Це до Харитона.

Килина нерівними кроками заходила біля порога. Думка думку штовхала. Їй не страшно було, що Остапа знеславлено, що по всіх селі пішло гадюче куркульське сичання. Жах пройняв її всю, коли вона вздріла того папірця, що в нього було загорнено гроші. Невже це Домника могла вдіяти? Що завгодно, аби не це...

А Харитін горів. Совався на місці. Схоплювався й знов сідав. Нарешті, запротестував:

— Як це так? Де це було видно? Мого хлопця без мене допитувати? Та я...

Лопуцьок стежив за кожним його рухом і, посміхаючись, заспокоював:

— Та що там... Не їла душа часнику... Коли ви тут п'єте колесо до воза, то чого ж? Діти не вміють лукавити, з ними тільки треба лагідно обходитись...

Як тільки привезли Ваську і він побачив Миколку, то зараз же кинувся до нього:

— Віддай мого папірця, віддай...

— От тепер слухайте,—штовхнув Лопуцьок Лантуха за сінешні двері і, з'являючись на порозі, говорив до хлопця:

— Ось він... Я відняв... Хороша бамажка... А може вона не твоя?

- Ні, моя,— вхопився Васька.
— Де ж ти її взяв, таку розцяцьковану?
— Знайшов дома в соломі біля печі...

Домника гучно зідхнула й глянула на Килину; Килина простягала до неї руки й ронила сльози. Хотіла щось говорити й не могла; тільки, як і раніше, губа в неї нервово сіпалась.

Лантух не втримався й вискочив із сіней. На нього страшно було дивитися. Він кинувся до Лопуцька, але той зрозумів його рух, зібгав папірця в кулак і тільки посміхався.

Хлопець з несподіванки кулею вилетів з двору, а Лантух кричав навздогін:

— У-у! Падло!.. Я т-тобі покажу!..— і потім до присутніх, — а вам хіба не видно, що того папірця мені підкинута?

Лопуцьок та Печовий гучно засміялися. Потім Лопуцьок раптом споважнів і, дивлячись Лантухові просто в лице, мовив:

— Трудящим скрізь добре?.. Чужим потом... У-у, живоглоти!..

Харитін стояв, зігнувшись, і похмуро дивився в землю.

Сонце зайшло. Тільки жовтогаряче проміння величезним віялом розпустилося по небі.

Домника й Килина тихо плакали...

Широке, Криворіжжя.
Осінь 1929 р.

ОЛ. ВЕДМІЩКИЙ

ВУГІЛЬ

І. ПРОЛОГ

Віки промчались над землею,
Мов синій дим гучних отар...
Схиливсь над мапою своєю
Творець одвічний і вугляр.
Схиливсь, мережу рис наводить...
А вколо м'язи дужих рук —
В повітрі, в надрах і на водах —
Втіляють вугіль в силу — рух.

Зелений вугіль, вугіль чорний
І білий вугіль наших днів!
Віки палали ми, як горна,
Поки ваш сон теплом розцвів.
А вже тепер ніщо не спинить:
До перемог ми швидко йдем.
Уже впрягаєм вугіль синій,
А там — червоний запряжем!
Зелений вугіль, вугіль білий!
Яка між вами тьма століть!..
Знялася думка й полетіла
У тінь зелених верховіть...

II. ЗЕЛЕНИЙ ВУГІЛЬ

Узлісся... Біля річки прашур
Об камінь точить кремень стріл.
Коло печери племін — ватру
Вгортають димом буй-вітри.
І перший вугіль — ліс зелений
Тріщить на ватрі ніч і день...
Він корчить лук, дає печеню
І захистить, як звір іде.
А рушить гурт — сховають іскри
В зелені вуглики — траву...
Огонь не вмер... І жваво вістря
Табун коров на м'ясо рвуть.
Зелений вугіль — шум діброви
І свіжий блиск — стебло степів...
Пройшли віки, як довгі лави,
А він на варті наших днів.

III. ГОЛУБИЙ ВУГІЛЬ

Навколо колос гне пшениця,
А там — прослався шатно степ.
Вгорі до струн торкають птиці,
Бджола дзвенить на еспарцет...
Чугай на плечах... Креше іскри...

Думки ж — де зерна й голуби ...
І молиться вітряк на вітрі,
Не вітер — вугіль голубий!
Вже піт не краплями на жорна
І спів не журно про житняк,—
Коло печер палають горна
Й на вітрі молиться вітряк.
Бадьорий вітер дме невпинно ...
Не вітер — вугіль голубий!
І кожен рух — вперед хвилини ...
Життя, як в небі голуби!

IV. ЧОРНИЙ ВУГІЛЬ

Та ось у надрах затремтіло:
Біжать вагончики, біжать ...
І на поверхні смугле тіло
Упала зоряна печать.
Якісь невидані споруди
Укрили землю, наче цвіт ...
Під сонцем марять тьмяно руди
Й горить промінням антрацит ...
Повстало гостро: ми і дуки ...
Як вугіль — очі в шахтарів ...
Та час летить ... Де золото й муки —
Цвітуть під грюкіт димарі.
Могутня сила — вугіль чорний
Розбив романтику бандур.
Складають спів мажорні горна
Про буйний біг наступних бур.

V. СИЗИЙ ВУГІЛЬ

Тремтить мохнатий звук октави:
То серед моря рух машин,
Бо із землі забила лава,
Де слався сутінню полин.
Як струмінь, вугіль — сиза нафта
Знялась над щоглами Баку ...

І пароплав, і тиха яхта
Знялися з Каспію в ріку...
І пронизали степ сирени,
А там, у відповідь, гудок...
На шлях до міст і сіл зелених
Упав нескінчений місток.
Розквітнув час „каганцювання“,
Та каганець навік затух...
Знялась на шахтах пісня рання,
А в ній — протест, тривожний рух.

VI. СІРИЙ ВУГІЛЬ

Одним вогнями антрациту
Палало полум'я доброт,
А другим, — вітер грав на цитру
Під стогін верб серед болот,
Де в ковтунах батьки похмурі
Картками торф послали снить,
Поки до сіл мізерні хури
Звезуть туман драговини.
А сірий вугіль — торф землистий
Підніме дим до сизих хмар...
І гине шлях до плес, до чистих,
Де на кермі сидить шахтар.
І гине шлях... Та манівцями —
Іскрить на веслах клекіт вод.
І ось вже гаслами над нами:
— За вугіль, землю і завод!

VII. БІЛИЙ ВУГІЛЬ

Жорстокий бій! За волю праці
Повстав знесилений шахтар...
І вже за мапою... в палаці —
Творець одвічний і вугляр.
Усім по радіо, що ради
Та білий вугіль — комунізм...
А вільні молоти так радо

Іскрять кругом огонь заліз.
Цвіте епоха Волхобудом,
Зорить, як лампа Ільча,
І вже електрикою будить
Село, замріяне в житах.
А білий вугіль — злива сили —
Вже плеще нам, мов океан,
Бо де за обрієм могили —
Встає блискучий Дніпрельстан.

VIII. СИНІЙ ВУГІЛЬ

Там рух навколо Ніагари,
А ми впрягаємо Дніпро...
У жилах краю чути удари:
Як плескіт хвиль, пульсує кров.
Уже туркочуть нам турбіни
Під шум дзвінких і буйних злив.
А думка вниз водою плине,
Де шарудить морський приплив...
І вже встають химерні тіні
Нових, незнаних ще споруд...
Морські припливи — вугіль синій
Узнали зорне слово — труд.
Морські припливи — вугіль синій
Знімають накрив із віків...
І он колоссям у пустині
Дзвенять рясні, прийдешні дні.

IX. ЧЕРВОНІЙ ВУГІЛЬ

Вже крає степ не трактор грубий,
Не грайливий електроплуг, —
Земля від сонця пушить груди,
І сонце їй — найближчий друг.
Червоний вугіль — сонце грайне
В запряжці тупа на степу...
А хлібороб йому, як Гайне,
Співа про вроду золоту;

„О сонце, сонце, хто посміє
Твій образ хмарою заллять,
Коли жита вже половіють
І зерном зоряна земля?“ ..
А сонце — вугіль, як товариш
Сипне промінням перемог...
І тільки згадка; у дні згарищ
Воно було комусь, як бог.

Х. ДЕВ'ЯТИЙ ВУГІЛЬ

Красує мисль... Крило фантазій
Несе до синіх берегів...
І наші дні, немов оази,
В пустелі пройдених віків.
В повітрі риси креслить радій,
П'ють певність розтруби антен:
— Вони ідуть, всесвітні ради,
Цвітуть огнем нових поем!
Одна із них — про вугіль буде,
Бо мисль (там згасне слово „бій“)
Спахне вогнями Дніпробудів
І заклекоче, як прибій.
Вона звільнить шалену силу,
Дев'ятий вугіль — буйний вал:
То атом — рух розправить крила
І закипить земля, як вар.
А над усім — вона, людина, —
Конструктор вільний і владар...
То їй про труд гудуть машини:
Вона — творець, вона — вугляр.